

MILITARIA-ASIAKIJOJEN TULKINTA JA

KÄYTTÖ SUKUTUTKIMUKSESSA

Valtionarkistossa säilytetään Militaria-kokoelmaa, johon kuuluu Ruotsin vallan aikaisten suomalaisten joukko-osastojen asiakirjoja. Militaria I käsittää 1600-luvulta peräisin olevat asiakirjat, Militaria II ruotujakoisten rykmenttien asiakirjat 1700-luvun alusta vuoteen 1809 ja Militaria III värvättyjen rykmenttien asiakirjat 1700-luvulta vuoteen 1810. Sukututkijoille tärkeimpiä näistä asiakirjoista ovat rykmenttien rullat, joihin on luetteloitu sekä päällystö, alipäällystö että miehistö. Militaria-kokoelman lisäksi suomalaisten joukko-osastojen rullia on Ruotsin sota-arkistossa ja ainakin Turun maakunta-arkis-

tossa lääninkonttorin asiakirjojen joukossa.(1)

Pääkatselmusrullien (General Muster Rulla) lisäksi rykmenteissä ja komppanioissa laadittiin mm. rekrytointirullia (Rekryterings Rulla), katsastus- ja päästörullia (Besiktning- och Kassations Mönster Rullor) ym. Sekä Valtionarkiston Militaria-kokoelman että Ruotsin sota-arkiston ja Turun maakunta-arkiston rullat on ainakin suurimmaksi osaksi mikrofilmattu. Valtionarkiston Militaria-kokoelman mikrofilmien signumit löytyvät rykmentin ja vuoden tarkkuudella julkaisuista "Luettelo yleisarkistojen mikrofilmien käyttökopioista"

ja "Ruotsin arkistojen mikrofilmien luettelot II". Rullia on eri joukko-osastoista säilynyt hyvin vaihtelevasti. Vuosina 1719-21 laadituista rullista, jotka tehtiin ison vihan aikana Ruotsissa olleista suomalaisista rykmenteistä, on Valtionarkistossa ns. Klemetin kopio-kokoelmassa nykykäsialalla kirjoitetut jäljennökset sekä niistä tehtyt mikrofilmit.

Suomen muissa maakunnissa paitsi Pohjanmaalla toteutettiin 1690-luvulla ns. vakinainen sotamiehenpito ruotujakolaitoksen muodossa; Pohjanmaan osalta tämä uudistus saatiin aikaan vasta v. 1733. Suurin osa talonpoikaistaloista järjestettiin 3-4 taloa käsittäviksi ruoduiksi, ja kukin ruotu asetti jalkaväkeen sotamiehen. Ratsuväki taas hankittiin 1680-luvulta lähtien nimeämällä tietyt talot pysyviksi rustholleiksi, joista kukin palkkasi armeijaan ratsumiehen ja hankki tälle varusteet. Sekä ruotusotamiehet että ratsumiehet asuivat rauhan aikana sotilastorpassa ruodun tai rusthollin maalla. Suuren Pohjan sodan jälkeen ratsuväkirykmentit muutettiin rakuunarykmenteiksi, ja rykmenttien nimiin ja täydennysalueisiin tehtiin varsinkin Itä-Suomessa eräitä muutoksia, jotka pääasiassa johtuivat Uudenkaupungin rauhassa 1721 tapahtuneista alueluovutuksista.(2)

Suomen ruotujakolaitokseen kuului suuren Pohjan sodan päätyttyä kolme rakuunarykmenttiä ja seitsemän jalkaväkirykmenttiä. Kussakin niistä oli esikunta ja 8 komppaniaa. Rykmenttien alueet ja nimet vastasivat läänejä ja maakuntia ja komppanioiden jalkaväessä pitäjiä ja rakuunarykmenteissä kihlakuntia, mutta kun kaikki pitäjät eivät voineet asettaa palvelukseen yhtä monta miestä, kuului moniin komppanioihin miehiä naapuripitäjistäkin. Rykmentin kolme ensimmäistä komppaniaa olivat esikuntakomppanioita, nimittäin henkikomppania, jonka päällikkönä toimi rykmentin komentaja, sekä everstiluutnantin ja majurin komppaniat. Nämäkin komppaniat asetettiin jostakin tietyistä pitäjästä tai kihlakunnasta. Hattujen sodan järkeiset alueluovutukset v. 1743 aiheuttivat Itä-Suomen joukko-osastoihin taas uusia muutoksia. Ahvenanmaa ja Etelä-Suomen rannikkopitäjät asettivat ruotusotamiesten sijasta laivamieskomppanian ja Kruunupyyn ja Pedersören pitäjät laivakirvesmiehiä. Myös kaupungit asettivat laivamiehiä ennen 1740-lukua. Paltamon ja Sotkamon pitäjät

asettivat yhdessä Kajaanin maakomppanian, joka v. 1788 laajennettiin Kajaanin jääkäripataljoonaksi. Paltamo ja Sotkamo olivat kuitenkin ruodutettuina v. 1757-1766, jolloin näiden pitäjien sotamiehet on luetteloitu Pohjanmaan rykmentin rullissa.(3)

1740-luvulla yritettiin ensimmäisen kerran saada armeijalle aikaan varamiehistö, ja moniin joukko-osastoihin saatiinkin jokin määrä varamiehiä. Lopullisesti varamieslaitos luotiin vasta v. 1776, josta lähtien kaksi jalkaväkiruotua ja kaksi rusthollia asettivat yhdessä armeijaan varamiehen. Tiedot varamiehistä sisältyvät useimmiten rekrytointirulliin. Rakuunarykmentit taas lakkautettiin v. 1791 ja liitettiin jalkaväkirykmentteihin kevyiden jalkaväkipataljoonien - vuodesta 1805 lähtien ratsutilapataljoonien-nimellä.(4) Vuodesta 1791 lähtien niiden päällystö ja miehistö kirjattiin jalkaväkirykmenttien rulliin.

Sukututkijan, joka on kirkonkirjoista huomannut esi-isänsä olleen ruotusotamies (soldat), rakuuna (dragon), laivamies (båtsman) tai varamies (vargeringskarl, reservkarl), on syytä etsiä pitäjänhistoriasta tai maakuntahistoriasta, missä rykmentissä ja komppanioissa esi-isän kotipitäjän miehet palvelivat. Koska useimmat rykmentit oli nimetty läänin tai maakunnan mukaan, voi etsityn miehen periaatteessa löytää myös selaimalla läpi asianomaisesta maakunnasta kootun rykmentin rullan. Viimeksimainittua menetelmää on syytä käyttää myös silloin, kun esi-isä on kuollut johonkin värväytyyn rykmenttiin. Useimmat värvätyt joukko-osastot oli sijoitettu johonkin linnoitukseen, mutta v. 1775 perustettu Savon jääkäirykmentti oli värvätty aluepohjalta ja jakaantui pitäjien mukaan nimitettyihin komppanioihin, joten samassa savolaispitäjässä saattoi 1700-luvun lopulla asua sekä värväytyyn jalkaväkirykmenttiin kuuluvia jääkäreitä (jägare) että ruotujakoiseen jalkaväkirykmenttiin kuuluvia sotamiehiä.

Tampereen seudun ratsumiehet kuuluivat 1600-luvun lopulta vuoteen 1721 asti Turun ja Porin läänin ratsuväkirykmenttiin, jonka nimi 1721 muutettiin Henkirakuunarykmentiksi. Tyrvään rakuunat palvelivat everstiluutnantin komppaniassa, kaikkien muiden Ylä-Satakunnan pitäjien rakuunat Ylä-Satakunnan komppaniassa. Jalkaväki puolestaan kuului valtaosaltaan Porin rykmentin eri komp-

panioihin seuraavasti:

Henkikomppania: Mouhijärvi, Karkku ja osa Hämeenkyröä
Everstiluutnantin komppania: Tyrvää, Huittinen ja Punkalaidun
Majurin komppania: Kangasala, Kuhmalah-
ti, suurin osa Messukylää sekä osa Eräjärveä ja Orivettä
Ruoveden komppania: Suur-Ruovesi, Teis-
ko, Kuorevesi, osa Orivettä ja osa Längelmäkeä
Vesilahden komppania: Lempäälä, Vesilah-
ti, Pirkkala ja 6 miestä Messukylästä
Kyrön komppania: Suur-Ikaalinen, Ylöjär-
vi, Viljakkala ja osa Hämeenkyröä
Henkirakuunarykmentin ja Porin rykmentin
rekrytointialueen raja Uudenmaan ja
Hämeen rakuunarykmentin ja Hämeen läänin
jalkaväkirykmentin rajaa vastaan kulki
vuoteen 1775 asti Turun ja Porin sekä
Uudenmaan ja Hämeen läänin rajaa pitkin,
joka halkoi ns. Längelmäveden seudun
pitäjiä; niiden Hämeen läänin puolella
asuneet miehet palvelivat kyseisissä
hämäläisrykmenteissä. Lääninrajan siir-
ryttyä lännemmäksi rykmenttien aluerajat
jäivät kuitenkin entiselleen. Tiedot
eri pitäjien sotamiesruoduista on jul-
kaistu asianomaisissa pitäjänhistoriois-
sa, jotka ovat Ruotsin aikaa koskevilta
osiltaan ilmestyneet muista paitsi
Tyrvään, Karkun ja Mouhijärven pitä-
jistä.

Sekä Hämeen että Satakunnan rykment-
tien vanhimmat säilyneet pääkatselmus-
rullat ovat vuodelta 1712. Porin jv-
rykmentin viimeinen pääkatselmusrulla
on vuodelta 1804 ja Hämeen jv-rykmentin
vuodelta 1805. Porin rykmentistä on
lisäksi säilynyt vuonna 1808 laadittu
katsastusrulla Suomen sotaan lähteneistä
miehistä. Satakuntalaisten jalkaväkimu-
dostelmien vaiheita ja osanottoa eri
sotiin 1500-luvulta vuoteen 1809 on
selostettu Emil Lindhin teoksessa Kong-
liga Björneborgs regemente (Helsingfors
1928), suomennettu nimellä Kuninkaallinen
nen Porin rykmentti.

Rakuunoille ja ruotusotamiehille
sekä heidän varamiehilleen annettiin
armeijassa ruotsinkielinen sotilasnimi.
Jalkaväessä nämä nimet periytyivät
yleensä samassa ruodussa palvelevalta
mieheltä toiselle, eivät siis isältä
pojalle kuten varsinaiset sukunimet.
Ruotusotamiehillä oli omat sotilasnimen-
sä ja varamiehillä omansa. Kun varamies
siirtyi ruotusotamieheksi, hänen soti-
lasnimensä muuttui vastaavasti. Silloin
tällöin vaihdettiin jonkin ruodun sota-
miehen nimi syystä tai toisesta uudek-
si.(5)

Määräyksiä siitä, mitä tietoja mie-
histöstä tuli kirjoittaa rulliin, annet-
tiin pääkatselmusohjeissa.(6) Käytännök-
si vakiintui vähitellen seuraavien
tietojen merkitseminen:

1. numero rykmentissä (Regements Nummer)
2. numero komppaniassa (Compagnie Nummer)
3. rusthollin tai ruodun nimi (Rotans/
Rusthålllets Namn)
4. ratsumiehen tai sotamiehen nimi,
laatu ja syntymäpaikka sekä viime
katselmuksen jälkeen tapahtuneet
muutokset (Manskapets Namn, födelse
ort och Sedan Sidsta General Munst-
ring med dem skedde förändringar)
5. miehen ikä (Ålder)
6. palvelusvuodet (Tienste år)
7. onko mies naimisissa (Gift eller
Ogift)
8. ratsuväki- ja rakuunarykmenteissä
hevosen ikä, väri ja tuntomerkit
9. viime katselmuksessa tehdyt huomau-
tukset (Sidsta General Munstrings
Annotationer)
10. tässä katselmuksessa tehdyt merkinnät
(Nervarande General Munstrings Anno-
tationer)

Värvättyjen rykmenttien rulliin merkit-
tiin myös miehen uskonto (Religion)
sekä oliko mies värvätty kruunun vai
komppanianpäällikön laskuun (anvärfde
Kronas Räkning/Comp. Chefs Räkning),
oliko hän ottanut pestin ja kuinka
moneksi vuodeksi (om han är Capitulant,
och till hur många år), pestausajasta
pavellut vuodet (aftjente Capitulations
år) ja mitä käsityötä (handtvärk) mies
mahdollisesti osasi.

Rykmentin upseerit ja aliupseerit
sekä esikunnan ja komppanioiden sotilas-
virkamiehet luettiin siinä järjestyk-
sessä kuin he nauttivat menosäännön
mukaista palkkaa. Rykmenttien upseerin-
virat ja sotilasarvot olivat 1700-luvul-
la eversti, everstiluutnantti, majuri,
kapteeni (ratsuväessä vuoteen 1721
asti ratsumestari), rykmentinmajoitus-
mestari (Regements Qvartermästare),
luutnantti ja vänrikki (rakuunarykmen-
teissä kornetti) ja aliupseerivirat
ja -arvot vääpeli (ratsuväessä vuoteen
1721 asti majoitusmestari), kersantti,
lippumies (förare), majoittaja (furir)
ja varusmestari (rustmästare); kun
virkoihin oli tungosta, oli tavallista,
että joku joutui palvelemaan sotilasar-
voaan alemmalla vakanssilla. Myös heidän
kohdallaan mainittiin viime katselmuk-
sen jälkeen tapahtuneet muutokset.
Usein rulliin merkittiin myös upseerien,

aliupseerien, korpraalien ja rumpalien palkkaukseen osoitetut tilat ja verot sekä ruotutalojen ja rusthollien nimet ja veroluvut. Muut kuin pääkatselmusrullat ovat rakenteeltaan suunnilleen samantapaisia, joskus hiukan yksinkertaisempia. Vuodesta 1775 lähtien pääkatselmusrulliin lisättiin vielä yksi sarake: miehen pituus joko kortteleina tai jalkoina ja tuumina. Vaadittu vähimmäispituus oli aluksi 11 korttelia ja 3 tuumaa eli n. 170 cm, mutta kun Suomesta oli vaikea löytää riittävästi näin pitkiä miehiä, se alennettiin v. 1778 Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherran Anders de Brucen neuvosta 11 kortteliin 1 tuumaan eli n. 165 cm:iin.(7)

Sukututkija tunnistaa armeijassa palvelleen esi-isänsä kirkonkirjoista löytyneen sotilasnimen ja ruodun tai rusthollin nimen perusteella; jalkaväkiruodun nimenä oli yleensä kylän tai talon nimi. Upseerit ja aliupseerit käyttivät armeijssakin perittyjä sukunimiään. Toisinaan itäsuomalaisissa rippikirjoissa on merkitty mies sotamieheksi, mutta käytetty hänestä sotilasnimen sijasta hänen omaa suomenkielistä sukunimeään. Tämä tietysti vaikeuttaa tunnistamista, jonka on tällöin nojaututtava lähinnä ruodun nimeen ja miehen etunimeen. Asiaa auttaa, mikäli rippikirjaan on merkitty miehen numero kompaniassa, kuten jotkut papit menettelivät. Jos rippikirjassa on miehen syntymävuosi, sitä kannattaa verrata rullassa olevaan tietoon miehen iästä, mutta on huomattava, että srmeijan rullien ikätiedoissa on usein muutaman vuoden virheitä. Upseereista ja aliupseereista ei yleensä ole ilmoitettu sen paremmin ikää kuin syntymäpaikkaakaan.

Rullissa on miesten syntymäpaikat ilmoitettu hyvin vaihtelevasti; toisinaan on mainittu vain syntymälääni, toisinaan pitäjä tai kappelikin. Viimeksimainitut tiedot eivät nekään aina ole oikeita päätellen siitä, ettei miestä, josta rullassa on kerrottu sekä ikä että syntymäpitäjä, välttämättä löydy kyseisen pitäjän syntyneiden luettelosta. Mikäli hänen nimensä kuitenkin löytyy siitä, päästään esipolvi-tutkimuksessa taas ainakin yksi sukupolvi taaksepäin. Siltä ajalta, jolloin mies esiintyy kirkonkirjoissa sotamiehenä, kannattaa käydä läpi kaikki ko. rykmentistä ja kompaniasta löytyvät rullat, sillä jossakin niistä voi olla tietoja, joita ei toisissa ole; esim. syntymäpaikkoja ei merkitty joka katselmuksessa yhtä tarkasti.

Jos mies on kuollut palveluksessa olessaan eikä haudattujen luetteloa hänen kuolinvuodeltaan ole säilynyt, löytyy kuolinaika todennäköisesti armeijan rullasta. Mikäli mies on kuollut sodassa, hänen nimeään ei sitä paitsi ole seurakunnan haudattujen luettelossa, koska rintamalla kuolleita ei 1700-luvun oloissa yleensä voitu kuljettaa kotiin, vaan heidät haudattiin kentälle tai joskus lähimmän seurakunnan hautausmaahan. Suomen sodassa kuolleista on tiedossa usein vain kuolinvuosi ja joskus -päivä rippikirjan sarakkeessa, sillä tämän sodan päätyttyä ruotujakoinen armeija hajoitettiin, eikä sen katselmuksia enää pidetty.

Rullien huomautussarakkeisiin sisältyy vaihteleva määrä tietoja miesten palvelusurasta. Tyypillisiä mainintoja ovat "Presens" (läsnä), "Approberas" (hyväksytään), "undermålig" (alamittainen), "död på fiällden" (kuollut tuntuureilla, viittaa Armfeltin armeijan kohtalokkaaseen Norjan-sotaretkkeen 1718), "Commerderat till Pommern" (komennettu Pommariin), "siuk i lägret" (sairaana leirissä), "deltagit i finska kriget" (osallistunut Kustaan sotaan), "blesserad vid Parkumäki affair" (haavoittunut Parkuinmäen taistelussa), "fått medaljen för tapperhet" (saanut urhoollisuusmitalin), "gammal och styf, får afsked" (vanha ja kankea, saa eron) ja "anmälas till underhåll" (ilmoitetaan eläkkeensaajaksi).

1 Henkirakuunarykmentin Turun maakunta-arkistossa olevat pääkatselmusrullat on filmattu seuraaville mikrofilmeille: 1728 MA 61-62, 1768 MA 172-173 ja 1779 MA 174-175.

2 Jari Niemelä: Tunteaton ruotusotilas. Historiallisia Tutkimuksia 157, Hämeenlinna 1990 s. 31 ja 34; Valtionarkisto, Militaria II:n luettelo

3 Kaarlo Wirilander: Suomen upseeristo 1700-luvulla, Helsinki 1950 s. 15-18; Rainer Fagerlund: De finska indelta och värvade styrkorna (1696-)1721-1810. Paikallisyhteisö ja sotalaitos, Jyväskylä 1983 s. 41-43; Aimo Halila: Pohjois-Pohjanmaan historia V, Oulu 1954 s. 433-437

4 Niemelä 1990 s. 34-37

5 Pirjo Mikkonen: Mitä ruotusotamiesrullat kertovat nimistöntutkijalle. Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja 42, Jyväskylä 1987 s. 72 ja 84-85

-> ed. sivulta

6. Gahm Persson: Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner angående Swea Rikes Landt-Milice til Häst och Fot, uppå Kongl. Maj:ts Allernådigaste Befallning til Dess och Riksens Krigs-Kollegius, hopsamlade af Sigfrid L.

Gahm Persson I-IV. Stockholm 1762-1814. I s. 1-2, 133-134 ja 565-566; II s. 358; III s. 82; IV s. 666-667, 696-697 ja 1045-1046

7 Hans Hirn: Anders de Bruce 1723-1787. Historiallisia Tutkimuksia XLVI, Helsingfors 1957 s. 202-204